

kiinnostava, sillä Tolstajan maine on tähän asti perustunut ennen kaikkea hänen omaperäiseen kerrotaansa ja rikkaaseen kieleensä. Esimerkiksi naiskirjailijan ja feminismin puolestapuhujan asemasta hän jo perestroikan aikaan ehdottomasti kieltäytyi. Kysin myötä Tolstajan tuotanto saa selkeämmin yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Tosin hänen tyyliinsä on edelleen korostetun tietoista aiemman, erityisesti venäläisen kirjallisuuden traditioista. Kun aluusioiden ja suorien sitaattien ilotulituksen lisäksi Kys myös teemaattisesti käsittelee kaunokirjallisuuden asemaa ja merkitystä, voidaan sitä pitää metafiktiona, kirjallisuutena kirjallisuudesta. Fjodor-Kuzmitšskin asukkaiden sivistymättömyys ja barbaarinen elämänuoto tarjoavat hyvän pohjan Tolstajan sanaleikeille ja neologismeille. Ja paikka paikoin, kuvatessaan luomaansa arkaaista maailmaa Tolstajan rikas kieli muuttuu lähes runoudeksi ja muistuttaa enemmän hänen kertomus-

tensa tyyliä. Kirjailijana, jonka proosa monitasoisuudestaan ja — merkityksisyydestään huolimatta tavoittaa suuren lukijakunnan Tolstaja on rikkonut “vakavan” ja populaarin kaunokirjallisuuden rajan ja siten asettuu samaan joukkoon sellaisten nykykirjailijoiden kuin Viktor Pelevinin kanssa.

Nykyään suomeksi ilmestyy noin yksi venäläinen romaani vuodessa. Voisiko Tolstajan Kys olla tuo yksi? Mielenkiintoisuudesta huolimatta se ei ole mestariteos ja lukuisat sanaleikit tekisivät sen hyvin vaikeaksi kääntää. Suomalaiset kustantajat varmaankin pitäisivät sitä liian venäläisenä ja lukemattomine historiallisine ja kaunokirjallisine viittauksineen (joista osa väistämättä katoaisi kääntäessä) liian vaikeana. Mutta venäjänkielentaitoisen siihen kannattaa ehdottomasti tutustua. Tolstajan tuotantoa myydään Helsinginkin venäläisissä kirjakaupoissa.

Ulla Hakanen

ovat laatineet antologiaan alku- ja jälkisanansa.

Timo Suni, joka toimii venäläisen kirjallisuuden dosenttina Helsingin yliopistossa, valottaa formalismin syntyä, taustaa ja aikalaisvaikutusta. Hän tähdentää koulukunnan monilaisuutta ja opillista avarakatseisuutta. Boris Tomaševski oli sähköinsinööri, joka opetti korkeampaa matematiikkaa vielä siirryttyään kirjallisuudentutkijaksi. Osip Brikilla, niin ikään merkittävällä säateoreetikolla, oli juristin koulutus. Paitisi että tutkivat, formalistit myös vaikuttivat aktiivisesti 1920-luvun kulttuuriin mm. kriitikoina, kääntäjinä, toimittajina, kirjailijoina ja elokuvantekijöinä. Formalistien kannattajiin lukeutui mm. varhaisen neuvostokirjallisuuden supertähti Vladimir Majakovski, ja heidän vaikutuksensa näkyy myös monissa aikakauden parhaista elokuvista.

Toisaalta formalismin historia avautuu yhtämittaisena tuomiolausumien ja (tahallisten) väärinkäsitysten kronikkana. Syytöksiä on kirjoittanut etenkin formalisteille ominainen tekstikeskeisyys, joka muka automaattisesti johtaisi tekstien sosiaalisten ja historiallisten kontekstien laiminlyöntiin. Antologia todistaa kuitenkin muusta. Vaikka formalistit rikkoiivat 1910-luvulla traditioita nimenomaan keskittymällä radikaalisti vain taiteelle sinänsä ominaisiin “keinoihin”, on toisaalta yhtä ilmeistä, että jo 1920-luvulla he osoittivat kiinnostusta myös taiteen “funktioihin” itsensä ulkopuolella. Antologia kertoo myös ryhmittymän sisäisestä polemikasta. Lujista yhteisistä tutkimusintresseistä huolimatta formalistit eivät juurikaan arvostaneet teoreettista yhdenmukaisuutta tai muunkaanlaista puhdasoppisuutta. Niinpä ei ole ihmeäkään, että koulukunta jäi pian alakynteen totalitaristien vallatessa tiedettä ja kulttuuria. Formalisteja vaiennettiin ja painostettiin neuvostoide-

Venäläinen formalismi: kirosanasta klassikoksi

Pekka Pesonen ja Timo Suni (toim.): Venäläinen formalismi: Antologia. Suom. T. Suni. Helsinki: SKS, 2001. 360 s. (Tietolipas 172)

Venäläisen formalismin merkitys on säilynyt tavattoman elinvoimaisena siihen nähden että alkuperäinen koulukunta ehti toimia vain puolentoista vuosikymmentä; sen perustivat nuoret moskovalaiset ja pietarilaiset kielen- ja kirjallisuudentutkijat 1910-luvulla. Formalismia voidaan pitää angloamerikkalaisen uskriteiikin rinnakkaisilmionä ja osin myös edelläkävijänä. Monet strukturalistien ja semiootikkojen käsitteistä juontuvat formalisteilta. Heidän perus-

menetelmänsä, taiteellisen rakenteen eli materiaalin ja muodon analyysi, ei ole lakannut saamasta uusia sovellustapoja kirjallisuuden-, elokuvan- ja kulttuurintutkimuksessa.

Formalistien kirjoituksia on käännetty 1960-luvulta alkaen englanniksi, ranskaksi, saksaksi ja italiaksi. Ruotsalainen käännösvalikoima ilmestyi vuonna 1971. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin ilmestyvä suomennosantologia korjaa melko ilmeisen puutteen. Valikoimaan mahtuu sekä “klassisia” että harvemmin julkaistuja tekstejä, yhteensä kuusitoista. Käännöksiä selvennetään tekstiviittein sekä nimi- ja käsitehakemistoin. Lisäksi toimittajat

ologian myötäilijöiksi. Formalismin kannattajia ja oppilaita jopa likvidoitin. Sosialistisen realismin valtakaudella koulukunnan nimitys otettiin irvokkaan retoriikan apuvälineeksi: harmillisiksi koetut tutkijat ja taiteilijat julistettiin "formalisteiksi" — eikä täydelliseen nöyryytykseen paljota muuta tarvittu. Kotimaassaan suuntaus vapautui karmeasta maineestaan vasta 1990-luvulla.

Länsimaissa formalismin jälkeinen vaikutus alkoi valoisemmissa merkeissä. Formalistit osallistuivat jo 1920-luvulla Prahan strukturalistisen koulukunnan alkuvaiheisiin. Kaksi sen jäsenistä, kielitieteilijä Roman Jakobson ja kansanrunoudentutkija Pjotr Bogatyryov, olivat Moskovasta lähteneitä formalisteja. Kolmas prahalainen strukturalisti, René Wellek, nousi sittemmin yhdeksi johtavista uskriitikoista. Toisen maailmansodan jälkeen formalismin perintö siirtyi aluksi ranskalaisille strukturalisteille, jotka vuorostaan innoittivat amerikkalaisia kerronnantutkijoita, joilla puolestaan oli monia suomalaisia lukijoita jne. Ketju ei katkennut silloinkaan kun strukturalismin kritikointi oli muodikasta, ja kestää nykyisinkin kun jälkistrukturalismi on hoihtanut roolinsa.

Professori Pekka Pesonen tarkastelee jälkisanoinaan formalistisen perinnön jatkuvuutta venäläisessä kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksessa keskittyen perustellusti juuri Mihail Bahtinin ja Juri Lotmanin teorioihin. On oireellista, etteivät hekään, jotka monessa suhteessa ovat formalismin perinnönjatkajia, ole kuitenkaan omaksuneet formalistien käsitteitä sellaisinaan, vaan monilta osin ne jopa kiistäen. Arvosteluksi tuleminen näiden kahden taholta merkitseekin ennen muuta arvostusta. Hyvää syytä ohittaa formalistit ei ole kenelläkään muullakaan, joka uskoo tieteelliseen kirjallisuudentutkimukseen edes mahdollisuutena. Se ettei forma-

listien jälkivaikutusta voida rajata täysin yksiselitteisesti sielläkään, missä se kuitenkin on selvästi tiedostettavissa, kertoo luontevasti heidän merkityksestään kokonaisen uuden humanistisen tradition pääavaajina.

Antologian tekstit kattavat niin varhaisen kuin myöhäisenkin formalismin, ja tutkimusalojen kirjo näyttäytyy sangen laajana. Tekstien valinnassa on ilmeisesti suosittu oppihistoriallista perspektiiviä. Kirjoittajina esiintyvät jo monista yhteyksistä niminä tutut pietarilaiset formalistit Viktor Šklovski, Boris Eichenbaum ja Juri Tynjanov. Toisaalta mukana on myös vähemmän tunnettu Sergei Ignatjevits Bernstein, jonka teksti käsittelee lausutun ja kirjoitetun runon vuorovaikutusta näkökulmasta, joka kuin ohimennen paljastaa formalistisen ja semioottisen tarkastelun lähisukulaisuuden. Käännösvalikoima soveltuu niin teoreettisesta kuin historiallisestakin poetiikasta kiinnostuneille lukijoille eikä elokuvan ystäviäkään unohteta.

Formalistien tekstit jättävät mielikuvan uskomattoman hartaasti tutkimukselle omistautuneesta koulukunnasta, joka ei aristele sisäistä kritikointiä eikä toisaalta vaadi ulkoista kunnioitusta. Aineistonsa tuntijoina, kohteidensa rajaajina ja olennaisten kysymysten muotoilijoina formalistit kelpaavat edelleen pätevimmänkin kirjallisuudentutkijan metodologisiksi esikuviksi. Formalistien sanoman tuoreus johtuu varmasti myös heidän kirjoitustyylistään, joka on kieltämättä retorista, muttei koskaan venytettyä — liekö kumousten ja materiaalisen ahdingon kausi suosinut lyhyttä ja paperia tuhlaamatonta kieltä. Formalistien suomentaja näyttää yrittäneen ottaa tämän huomioon ratkaisuisaan.

Suomennosantologian perusteella formalismi ei todellakaan ole sellainen taideteoksen muotoa itsetarkoituksellisesti estetisoiva

katsantokanta, jollaiseksi sitä on usein väitetty ja vieläkin joskus väitetään. Sen sijaan kyse on alati kehittyvästä ja keskustellen rajojaan koettelevasta tutkijayhteisöstä, jonka yhteisöllisyys perustuu ennen muuta tutkittavan aineiston ja siitä tehtyjen havaintojen asettamiseen etusijalle. Ja kun tutkimuksesta vielä kerrotaan paitsi asiantuntevasti, myös henkevästi ja leikitellen, soisi tämän formalistiantologian kernaasti saavan lukijoita myös tutkija- ja opiskelijapiirin ulkopuolelta.

Hanna Ruutu

Naisten- miehenä Petroskoissa

Arvi Perttu: *Petroskoin symposiumi*. Petroskoi: Verso, 2001. 247 s.

Petroskoilainen kirjailija-kääntäjä Arvi Perttu on palauttanut uudessa kirjassaan "symposiumi"-termin alkuperäiseen historialliseen yhteyteensä. Vuonna 2001 suomeksi ilmestynyt (ja myös suomeksi kirjoitettu) *Petroskoin symposiumi* kuvaa nimittäin loputtomia juominkeja. Sen sivuilla sekoilevat "toisen Petroskoin", epäviralliset kulttuurijulkukset. Symposiumin kieli on oudon kiehtovaa suomea, josta joskus myös venäjä paistaa läpi; aivan kuin aitoon kossupulloon olisi lisätty loraus Karelilija-vodkaa.

Arvi Perttu liikkuu samoilla vesillä kuin Charles Bukowski *Postitoimistossa*: tosin krapulaisen sankarinen autuaat ja karheanhellät rakasteluohdotukset häviävät niukkailmeisen kerrontatyylin vuoksi reilusti Kaupungin kaudneimmalle työlle. Mutta asentoja ja erilaisia partnereita riittää, samoin suorituspaikkoja ja aikoja. Ja vaikka romaanin toimintareena, Neuvostoliiton romahdus-